

Лахижка Микола Іванович,

доктор наук з державного управління, професор, Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України, професор кафедри публічного управління та адміністрування, радник Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області; м. Київ, вул. Нововокзальна, 17: e-mail: Lahisha@ukr.net, тел.: 096-55-21-789, <https://orcid.org/0000-0001-8676-4578>

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ: АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. В статті з точки зору науки державного управління здійснено аналіз стану вивчення проблематики безоплатної правової допомоги в Україні. Проведено аналіз понятійного апарату, виділено на основі профільного закону «Про безоплатну правову допомогу» широке поняття «система надання безоплатної правової допомоги» (СНБПД) та вузьке – «система безоплатної правової допомоги» (СБПД).

Відмічено актуальність теми, її динаміку, складність та широту, що пояснюється обширністю проблематики надання безоплатної правової допомоги, яка часто розглядається як частина іншої, ще ширшої – утвердження і забезпечення прав та свобод людини, права громадян, соціальна допомога, адвокатура, децентралізація, розвиток правової спроможності територіальних громад тощо

Складено список джерел та літератури (230 назв), який поділено на 9 видів: нормативно-правові акти; доповіді, звіти, описи, експертні висновки; виступи, інтерв'ю, статті керівників Мінюсту та КЦ та їх заступників; матеріали веб-сайтів органів влади та громадських інституцій; дисертаційні дослідження; монографії; статті; матеріали конференцій, методичні матеріали.

Охарактеризовано нормативно-правове забезпечення створення та діяльності системи безоплатної правової допомоги в Україні: простежено динаміку, відзначено значний позитивний вплив міжнародного права та міжнародних інституцій. Аналіз дисертаційних досліджень, монографій, статей привів автора до висновку, що українськими вченими СБПД вивчалася лише як частина широкої проблеми захисту прав громадян.

Автор вказує на наявність низки маловивчених проблем, що стосуються розвитку безоплатної правової допомоги в Україні, відсутність комплексного дослідження проблематики БПД, необхідність вивчення та врахування зарубіжного досвіду.

Ключові слова: Україна, посткомуністична трансформація, захист прав громадян, безоплатна правова допомога, система, джерела, література

Lakhizha Mykola Ivanovych,

Doctor of Science in Public Administration, Professor, Institute for Training of Public Employment Service of Ukraine, Professor at the Department of Public Administration and Administration, Advisor to the Regional Center for the Provision of Secondary Legal Aid in Poltava Oblast, Kyiv, vul. Novokuzalna, 17: e-mail: Lahisha@ukr.net, tel.: 096-55-21-789, <https://orcid.org/0000-0001-8676-4578>

FREE LEGAL ASSISTANCE IN UKRAINE: SOURCE ANALYSIS AND LITERATURE

Abstract. The article from the point of view of the science of public administration analyzes the state of study of the problem of free legal aid in Ukraine. The conceptual apparatus has been analyzed, the broad concept of “free legal aid system” (SBPSA) and narrow – “free legal aid system” (SBPSA) have been allocated on the basis of the profile law “On Free Legal Aid”.

The urgency of the topic, its dynamics, complexity and breadth, is noted, which is explained by the vastness of the problem of providing free legal aid, which is often considered as part of another, even broader – the assertion and protection of human rights and freedoms, citizens’ rights, social assistance, advocacy, decentralization, development of legal capacity of territorial communities, etc.

A list of sources and literature (230 titles) has been compiled into 9 types: regulatory acts; reports, reports, descriptions, expert opinions; speeches, interviews, articles by the heads of the Ministry of Justice and the CC and their deputies; materials of the websites of authorities and public institutions; dissertation research; monographs; articles; materials of conferences, methodical materials.

The legal and regulatory support for the creation and operation of the free legal aid system in Ukraine is characterized: dynamics are observed, significant positive influence of international law and international institutions is noted. The analysis of dissertation researches, monographs, articles has led the author to conclude that Ukrainian scientists of SBPD were studied only as part of a wide problem of protection of citizens’ rights.

The author points to the presence of a number of little-studied problems concerning the development of free legal aid in Ukraine, the lack of a comprehensive study of the problems of BPD, the need to study and take into account foreign experience.

Keywords: Ukraine, post-communist transformation, protection of citizens’ rights, free legal aid, system, sources, literature

Постановка проблеми. Проблема тика безоплатної правової допомоги цікавить автора як з теоретичної точки зору, для визначення її значення в процесах модернізації публічного управління, так і як практика, який брав участь у створенні та розвитку системи безоплатної правової допомоги.

Досліджуючи безоплатну правову допомогу в Україні важливо враховувати положення ст. 1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», де вона трактується як: «правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел» [1].

Слід відзначити певні розходження у понятійному апараті закону та практиці.

Ст 6.1 вказаного Закону вказує, що до системи надання безоплатної правової допомоги належать:

- 1) Координаційний центр з надання правової допомоги;
- 2) суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги;
- 3) суб'єкти надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Отже, мова йде про широке поняття, яке охоплює надання первинної та вторинної правової допомоги, включаючи усі названі в ст.8 Закону суб'єкти надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні: 1) органи виконавчої влади; 2) органи місцевого самоврядування; 3) фізичні та юридичні особи приватного права; 4) спеціалізовані установи; 5) центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – СБПД).

На практиці використовується і вужче поняття – система безоплатної правової допомоги (далі – СБПД). Ця система почала функціонувати з утво-

ренням у 2012 році Координаційного центру з надання правової допомоги, а з 1 січня 2013 року почали роботу обласні центри безоплатної вторинної правової допомоги. Сьогодні СБПД в Україні характеризується як успішний соціальний проект і складається з Координаційного центру з надання правової допомоги; регіональних і місцевих центрів з надання БВПД та адвокатів, включених до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Регіональні та місцеві центри (РЦ та МЦ) створювалися в першу чергу для надання вторинної правової допомоги, але поступово стали важливими суб'єктами надання і координації первинної правової допомоги та правопросвітницької роботи, що особливо стало помітно з середини 2016 року зі створенням бюро правової допомоги.

Згідно офіційної інформації, з січня 2013 року по грудень 2019 року до СБПД надійшло понад 2,7 млн звернень, з них 565 випадків – захист у кримінальних провадженнях, правова допомога затриманим, заарештованим та засудженим, складання процесуальних документів. До місцевих центрів з надання БВПД, що розпочали роботу з липня 2015 року, надійшло понад 2,1 млн звернень, з них понад 1,8 млн щодо юридичних консультацій, інших видів первинної правової допомоги, а понад 250 тис. – щодо надання вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах.

Крім того, зафіксовано 1 млн 30 тисяч дзвінків до контакт-центру, відділи якого працюють у Чернівцях (з 2015 року) та у Сумах (з 2017 року).

За ці 7 років адвокатам, які співпрацюють із СБПД, вдалося домогтися 1049 виправдувальних вироків або скасування обвинувальних вироків та

закриття провадження судом апеляційної, касаційної інстанції [2].

Сьогодні система реформується, враховуючи реформування Міністерства юстиції України та проведення децентралізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність надання безоплатної правової допомоги зростає у зв'язку з соціальними проблемами, динамічним розвитком законодавства, здійсненням реформи децентралізації, посиленням уваги до питань захисту прав громадян тощо. Тому постійно удосконалюється нормативно-правова база надання безоплатної правової допомоги, а сама вона все частіше стає об'єктом досліджень українських вчених. Безоплатна правова допомога в Україні стала предметом обговорення політиків та науковців вже в період кінця ХХ століття. Проте досі не була предметом спеціального комплексного дослідження.

Метою нашої статті є систематизація джерел та літератури, що стосуються безоплатної правової допомоги для визначення напрямів наступних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Проблематика безоплатної правової допомоги почала вивчатися ще до створення СБПД, що логічно, зважаючи на задеклароване в Конституції України 1996 року (ст. 59) право кожного на професійну правничу допомогу, включаючи її безоплатне надання у передбачених законом випадках; наявність зарубіжного досвіду та підготовку до прийняття спеціального закону в Україні.

Так, у дисертаційному дослідженні Є. Бови (2009 р.) відзначено, що «спеціального закону, який би регламентував організацію безоплатної правової допомоги в Україні, досі не прийня-

то, а тому задекларована в Конституції України «гарантія» щодо надання саме безоплатної правової допомоги, залишається одним із дискусійних теоретичних та практичних питань сьогодення» [3, с. 3]. Названо публікації із загальної теорії прав людини, а також – щодо забезпечення права на безоплатну правову допомогу, кримінального процесу, адвокатури.

М. Стаматіна (2012 р.) вже вказує на «інтенсивність та широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам тематики» організації діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу. Відзначено, що «проблеми діяльності органів та установ що надають безоплатну правову допомогу їх організаційні та управлінські аспекти функціонування досліджували О. Бандурка, О. Банчук, А. Бірюкова, Ю. Битяк, О. Гамалій, С. Гончаренко, С. Гречанюк, А. Іванцова, В. Ковальська, А. Колодій, А. Комзюк, В. Копейчиков, Є. Попович, А. Портнов, В. Петков, Ю. Руснак, О. Скакун, Н. Сухицька, С. Стеценко, Ю. Тодика, В. Форманюк, Ю. Шемшученко, Ю. Шрамко та інші вчені» [4, с. 3]

В. Личко (2013 р.) у загальнотеоретичному дослідженні поняття та видів правової допомоги в Україні зазначає, що більшість наукових праць присвячено окремим елементам правової допомоги або окремим її видам, що не дозволяє скласти цілісне уявлення про правову допомогу в Україні [5, с. 2]

Прикладом такого підходу може бути й стаття В.Д. Шаповала (2016 р.), в якій аналізуються джерела дослідження права громадян на правову допомогу в Україні. Названо публікації з теорії права (13 авторів), «у науці кримінального процесу» (21 автор), «адвокатури» (34), навчальній літературі (8). Автор доходить висновку,

що питання щодо права громадян на правову допомогу і його забезпечення в Україні ще недостатньо вивчене. «Залишилися практично без аналізу саме поняття і зміст цього права, його юридична природа і місце в системі інших прав і свобод. До того ж аналіз права громадян на правову допомогу необхідно на сьогодні провести на сучасному рівні, за аналізом новітнього українського законодавства, що прийнято в останні роки» [6, с.16].

Ситуація суттєво не змінилася і у наступні роки. Так, В. Забогін (2018 р.) відзначає, що «у процесуальній науці майже відсутні роботи, присвячені праву на правову допомогу та питанням його здійснення у цивільному судочинстві» та називає прізвища 27 авторів, які розкривають цю тему побіжно [7].

М. Рішко (2019 р.) називає 11 авторів, якими досліджувалися «окремі питання, що стосуються права людини на одержання безоплатної правової допомоги» [8]

Вже цей аналіз спроб висвітлення проблематики безоплатної правової допомоги в Україні свідчить, що вона вивчалася, передусім, представниками юридичної науки, і стосувалася або ж загальних питань, або частини проблеми.

Проблематика СБПД частково розрита у публікаціях керівників та працівників системи (А. Вишневський, О. Бонюк, О. Баранов, М. Лаврінок, О. Сінчук, С. Троценко, а також – О. Демченко, М. Лахижа, О. Черчатий [9; 10 тощо] та інші.

Аналізуючи джерела та літературу, які стосуються СБПД в Україні, потрібно враховувати в першу чергу її динаміку та широту, що пояснюється обширністю проблематики, яка часто розглядається як частина іншої, ще ширшої проблеми – утвердження і забезпечення прав та свобод людини, права громадян, со-

ціальна допомога, адвокатура, децентралізація, розвиток правової спроможності територіальних громад тощо

Тому структура джерел та літератури з цієї проблематики досить складна, а наше уявлення про неї може бути представлено у вигляді Таблиці 1, яка підготовлена на основі складеного нами Списку літератури з питань БПД в Україні. Список включає основні відомі нам документи та літературу з цієї проблеми і містив станом на 20.03.2020 230 назв.

Звичайно ж, цей список можна розширювати за рахунок охоплення додаткової тематики, включення кодексів, підзаконних нормативно-правових актів, тез виступів на наукових конференціях, методичних матеріалів, підготовлених РЦ, МЦ та Бюро правової допомоги тощо. Важливо було б також осмислити інформацію Національної асоціації адвокатів України.

Не враховано і періодичні зміни до законів та інших нормативно-правових актів.

Прикладом складності вивчення проблематики безоплатної правової допомоги може бути стан із веб-сайтами, які періодично змінюються. Так, чергове «удосконалення» веб-сайту КЦ призвело до втрати значної кількості інформації, в т.ч. – номерів «Інформаційного дайджесту системи БПД», який, на нашу думку є інформативним джерелом і поки що не використовувався дослідниками.

Відповідно виникає певна умовність і у аналізі публікацій за роками (Таблиця 2). Проте, вона дає можливість відмітити очевидні тенденції, наприклад, значне пожвавлення інформаційної діяльності керівників Мінюсту та КЦ в період змін.

Структура джерел та літератури, які стосуються СБПД в Україні

Пункт	Вид джерела	Вид документу, літератури, автор	Примітки
1	Нормативно-правові акти	2 Кодекси, 3 закони, 1 Указ Президента України, 23 Постанови КМУ, 2 Розпорядження КМУ, 37 Наказів Мінюсту, 2 накази міністерств та відомств	Інформація з сайту КЦ. До списку включено 41 НПА
2	Доповіді, звіти, описи, експертні висновки	Рада Європи, Венеційська комісія, КЦ, громадські міжнародні та українські організації (26)	Розміщені на сайтах КЦ
3	Виступи, інтерв'ю, статті керівників Мінюсту та КЦ та їх заступників	А. Вишневський, О. Бонюк, О. Баранов, М. Лаврінок, О. Сінчук, С. Троценко С. Головатий, О. Лавринович, П. Петренко, В. Коломієць, Д. Малюська (11)	
4	Матеріали веб-сайтів органів влади та громадських інституцій	Верховна Рада України, Офіс Президента України, КМУ, Мінюст, ОДА, Обласні ради; КЦ, Регіональні центри, Місцеві центри та бюро; Проект «Доступна та якісна правова допомога в Україні»	НПА, плани, звіти. Поточна інформація Інформаційний дайджест системи БПД
5	Дисертаційні дослідження	Бова Є.Ю., Вільчик Т.Б, Заботін В.В., Рішко М.І., Стаматіна М.В., а також: Бородін І.Л., Вишковська В.І., Волошенюк О.В., Дацко Ю.С., Дубчак Н.С., Ісакова В.М., Калинюк С.С., Личко В.С., Одинцова І.М., Хмелевська Н.В., Шрамко Ю.Т. (5+11)	5 дисертаційних досліджень повніше розкривають тематику БПД
6	Монографії	В основному – загальні питання забезпечення прав (16)	Юридична тематика
7	Статті	В основному юридична тематика (76)	
8	Матеріали конференцій	Полтава, Київ	Організатори – КЦ, РЦ в Полтавській області, навчальні заклади
9	Методичні матеріали	Посібники, методичні рекомендації тощо для громадян, адвокатів, працівників СБПД (15)	Підготовлені в рамках проекту «Доступна та якісна правова допомога в Україні», а також – КЦ, РЦ, МЦ тощо.

Розробка автора

**Підготовка джерел та літератури, які стосуються СБПД
в Україні за роками**

№	Вид джерела	Показники за роками							
		До 2013	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Нормативно-правові акти	21	3	1	3	2	7	2	3
2	Доповіді, звіти, описи, експертні висновки	5	1	1	3	5	6	6	3
3	Виступи, інтерв'ю, статті керівників Мінюсту і КЦ та їх заступників	7	4			2	3	3	7
4	Матеріали веб-сайтів органів влади та громадських інституцій								
5	Дисертаційні дослідження	4	1	3		2	1	1	1
6	Монографії	11	1	1				1	
7	Статті	27	6	3	6	7	7	9	4
8	Матеріали конференцій					2	2	2	3
9	Методичні матеріали	2			1	2	2	3	3
	ВСЬОГО	78	16	9	13	23	28	27	24

Підготовлено автором.

Аналіз джерел та літератури з питання безоплатної правової допомоги за роками підтверджує висновок про значну попередню роботу та дискусії навколо моделі БПД в Україні тощо. До 2013 року було створене нормативно-правове поле діяльності нової системи, яке потім щорічно вдосконалювалося. Наприклад, в основний Закон України «Про безоплатну правову допомогу» зміни да доповнення вносилися 19 раз. Удосконалювалася і ускладнювалася структура СБПД. Створення місцевих центрів та бюро значно розширило функції системи, яка окрім вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, почала її надавати й у адміністративному

та цивільному процесах, а також не лише широко здійснювати, а й частково координувати надання первинної правової допомоги. Відповідно виникали дискусії щодо форми СБПД, ролі в ній системи СБПД, рівня її незалежності, відносин з адвокатським самоврядуванням, органами влади тощо. Все це частково знаходило відображення у наукових дослідженнях.

Висновки. Проведене дослідження свідчить про значний рівень актуальності проблематики безоплатної правової допомоги, зважаючи на її необхідність в умовах посткомуністичної трансформації, важливості задекларованого у Конституції України захисту прав громадян та потребу

у визначенні місця СБПД і форми її діяльності в умовах реформ.

Наявність значної нормативно-правової бази, щорічних звітів, експертних висновків та виступів керівників Мініюсту і СБПД, матеріали веб-сайтів цих органів дають для дослідників цінний матеріал.

Проте проблеми безоплатної правової допомоги розглядаються в основному лише як частина ширшої проблематики захисту прав громадян; спеціальних статей з питань надання безоплатної правової допомоги мало; на науково-практичних конференціях дана проблематика розглядається в основному завдяки зусиллям працівників СБПД.

Актуальність теми та наявність джерел дозволяють стверджувати про необхідність комплексного дослідження із аналізом нормативно-правового забезпечення надання безоплатної правової допомоги, ефективності СБПД, розкритті перспектив її оптимізації тощо.

Корисним видається також аналіз зарубіжного досвіду надання безоплатної правової допомоги та проведення компаративного аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про безоплатну правову допомогу. Закон України від 2 червня 2011 року № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>

2. Інформаційний дайджест системи БПД – січень 2020 року. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-sichen-2020-roku/>

3. Бова Є.Ю. Організація безоплатної правової допомоги в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.10 — Судоустрій; прокуратура та адвокатура. К. 2009. 19 с.

4. Стаматіна М.В. Організація діяльності щодо реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу. автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Харків. 2012. 19 с

5. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги в Україні: загальнотеоретичне дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Одеса. 2013. 19 с.

6. Шаповал В.Д. Наукові джерела дослідження права громадян на правову допомогу в Україні. Часопис Київського університету права. №3, 2016.- с.113-116

7. Заботін В.В. Право на правову допомогу в цивільному судочинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Харків. 2018. – 19 с.

8. Рішко М.І. Забезпечення права на безоплатну правову допомогу в Україні: теоретико-правове дослідження. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук за спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень Івано-Франківськ, 2019. 19 с.

9. Лахижа М.І., Черчатий О.І. Цільові програми як інструмент становлення та розвитку інтегрованої системи правової допомоги/Теорія та практика публічного адміністрування.- №1 (60), 2018.- URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-1/doc/1/02.pdf>

10. Лахижа М.І., Черчатий О.І. Теоретичні та практичні аспекти взаємодії державних інституцій для захисту прав громадян в Україні (на прикладі системи надання безоплатної правової допомоги та правоохоронних органів). Економіка та держава.- №3 (11).- 2019.- с. 56-61

REFERENCES:

1. Zakon Ukrainy "Pro bezplatnu pravovu dopomohu" : vid 2 chervnia 2011 roku, № 3460-VI [Law of Ukraine "On free legal aid" from June 2, 2011, № 3460-VI]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> [in Ukrainian].
2. Informatsiyni daidzhest systemy BPD – sichen 2020 roku [Information digest of the FLA system – January 2020]. (2020). *legalaid.gov.ua*. Retrieved from <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-sichen-2020-roku/> [in Ukrainian].
3. Bova, Ye.Iu. (2009). Orhanizatsiia bezplatnoi pravovoi dopomohy v Ukraini [Organization of free legal aid in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Stamatina, M.V. (2012). Orhanizatsiia diialnosti shchodo realizatsii prava hromadian na bezplatnu pravovu dopomohu [Organization of activities on realization of citizens' right to free legal aid]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Lychko, V.S. (2013). Poniattia ta vydy pravovoi dopomohy v Ukraini: zahalnoteoretychne doslidzhennia [Concepts and Types of Legal Aid in Ukraine: A General Theoretical Study]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
6. Shapoval, V.D. (2016). Naukovi dzherela doslidzhennia prava hromadian na pravovu dopomohu v Ukraini [Scientific sources of research of the citizens' right to legal aid in Ukraine]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava – Journal of the Kyiv University of Law*, 3, 113-116 [in Ukrainian].
7. Zabotin, V.V. (2018). Pravo na pravovu dopomohu v tsyvilnomu sudochynstvi [The Right to Legal Aid in Civil Procedure]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Rishko, M.I. (2019). Zabezpechennia prava na bezplatnu pravovu dopomohu v Ukraini: teoretyko-pravove doslidzhennia [Securing the Right to Free Legal Aid in Ukraine: A Legal Study]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
9. Lakhzyzha, M.I., Cherchatyi, O.I. (2018). Tsilovi prohramy yak instrument stanovlennia ta rozvytku intehrovanoi systemy pravovoi dopomohy [Targeted Programs as an Instrument for the Formation and Development of an Integrated Legal Assistance System]. *Teoriia ta praktyka publichnoho administruvannia – Theory and Practice of Public Administration*, 1(60). Retrieved from <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2018-1/doc/1/02.pdf> [in Ukrainian].
10. Lakhzyzha, M.I., Cherchatyi, O.I. (2019). Teoretychni ta praktychni aspekty vzaiemodii derzhavnykh instytuttsii dlia zakhystu prav hromadian v Ukraini (na prykladi systemy nadannia bezplatnoi pravovoi dopomohy ta pravookhoronnykh orhaniv) [Theoretical and practical aspects of the interaction of public institutions to protect the citizens' rights in Ukraine (on example of the system of providing free legal aid and law enforcement agencies)]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 3(11), 56-61 [in Ukrainian].